

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМ ГЕНДЕРУ

Нині нікого не дивують словосполучення «гендерний баланс», «гендерна стратегічна платформа», «нівелювання гендерних стереотипів», «насильство над жінками», якими пронизані наукові публікації, суспільні реформи, матеріали ЗМІ. Мережевий простір теж не позбавлений гостро актуальних повідомлень у цій площині: «Українські амазонки: Марія Берлинська і небо», «Одеські жінки зникли з місцевих ЗМІ», «Депутати ВР вимагають від Ганапольського вибачення за «махровий» сексизм на адресу жінок», «Оксана Романюк: База експертів та експерток 50/50 допоможе ЗМІ поліпшити гендерний баланс», «У Львові затримали військову, яка пропагувала у соцмережах сепаратистські ідеї», «У Києві невідомі вивезли представницю ЗМІ до лісу та пограбували», «Миротворення в Україні: роль жінок» і т.д.

Різні державні та громадські інституції дбають сьогодні про «гендерний паритет», втілення в життя основних пунктів Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», ухвалений ще 2005 р. Інтенсивно в цьому напрямку, зокрема в безпосередньому зв'язку з діяльністю мас медіа, працюють Український жіночий фонд, Інститут масової інформації, Українська академія преси, група «Гендерна рівність» програми ООН в Україні та інші.

Так, Інститут масової інформації подав 2 лютого 2016 р. висновки моніторингу гендерного балансу в ЗМІ, зазначивши, що «лише кожен третій експерт, який коментує матеріали в регіональних друкованих та інтернет-ЗМІ, є жінкою». Такими є результати дослідження ІМІ, проведеного у 44 виданнях в десяти регіонах України протягом грудня 2015 року. Найкращою ситуація виявилась у луцьких та харківських медіа – там жінки коментують 31 % та 30 % матеріалів відповідно, а найгірша ситуація – у запорізьких (16 %), чернівецьких (17 %), та полтавських (17 %) друкованих та онлайн-ЗМІ» (детальну інформацію див.: <http://imi.org.ua/news/52103-naubilshe-jinok-ekspertok-u-lutskih-zmi-naumenshe-v-zaporizkih-doslidjennya-imi.html>). Цікаві думки прозвучали також 14 березня 2016 р. на тему «Підсумки 8 березня. Долаємо гендерні стереотипи у політиці, армії, ЗМІ». Захід був організований Інститутом масової інформації та Центром UA (<http://imi.org.ua/news/52619-zaproshuemo-14-bereznya-na-diskusiyu-pro-genderni-stereotipi-u-polititsi-armiji-zmi.html>).

Нижче подаємо також кілька тематичних анотацій – наукового, освітнього й художнього плану.

Гендер для медій / за ред. Марії Маєрчик (голова редколегії), Ольги Плахотнік, Галини Ярманової. – К. : Критика, 2013 (версія PDF <https://ua.boell.org/uk/2013/12/30/gender-dlya-mediy>).

«Гендер для медій» є новим сучасним підручником із гендерної теорії. Його створено для старших курсів бакалаврського рівня навчання. Ви знайдете в ньому чимало історичних екскурсів, карикатур, графіків, таблиць, схем, кросвордів, інформації про цікаві фільми та книжки, якими проілюстровано окремі розділи і теми. Підручник буде корисним і для факультетів журналістики, і для інших гуманітарних та соціальних спеціальностей: філософії, філології, культурології, соціології, педагогіки, історії тощо.

Підручник виконано в межах наукової програми Інституту народознавства НАН України та громадської організації «Центр культурно-антропологічних студій» за фінансової та координаційної підтримки Представництва Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні. Серед авторок книги: Марія Маєрчик, Людмила Малес, Тамара Марценюк, Ольга Плахотнік, Олена Приходько, Олена Синчак, Світлана Шимко. Як стверджують дослідниці: «Ми намагались написати підручник, що був би максимально сучасним, інформативним, доступним за рівнем складності та цікавим

водночас. Ви знайдете в ньому чимало історичних екскурсів, карикатур, графіків, таблиць, схем, кросвордів, інформації про цікаві фільми та книжки, якими проілюстровано окремі розділи і теми. У підручнику є сюрпризи й несподіванки, що відкриватимуться читачці і читачеві не відразу, а у процесі прочитання та опанування матеріалу».

Підручник складається з трьох частин. Перша частина присвячена розгляду теоретичних положень гендерної теорії та її розвитку за останнє півстоліття. У другій частині об'єднано розділи, у яких застосовано гендерний аналіз до різних аспектів соціального життя – науки, медій, мови, освіти, ринку праці, насильства, спорту. Третю частину підручника присвячено гендерній політиці – новому напрямку сучасної політичної думки, що активно розвивається в Україні та у світі.

Гендерні медійні практики : навч. посіб. з гендерної рівності та недискримінації для студ. вищих навч. закладів / заг. ред.: Сергій Штурхецький. – К., 2014. – 206 с. – Електронний додаток «Гендерні медійні практики».

У посібнику на основі аналізу вітчизняного та світового досвіду розглянуто проблему впровадження гендерного підходу і застосування гендерно-орієнтованих практик у медіа. Зокрема, читачі зможуть знайти відповіді на запитання: чому гендер та гендерна рівність є важливими для журналістів і для медіа; який існує взаємозв'язок між гендерними питаннями і нерівністю та роботою ЗМІ; якою є роль ЗМІ та рекламної індустрії у підтримці та просуванні гендерної рівності; якими є гендерно-чутливі практики у роботі ЗМІ, а також яким чином вони можуть допомогти у формуванні професійного профілю успішних медівників. Посібник буде корисний як для практикуючих медівників та рекламистів, так і для викладачів і студентів журналістських вишів.

Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства : зб наук. праць / за наук. ред. Гелінади Грінченко, Катерини Кобченко та Оксани Кісь. – К. : АРТ КНИГА, 2015. – 335 с.

У збірнику наукових праць представлено розвідки українських та зарубіжних дослідниць і дослідників, в яких проаналізовано найрізноманітніші аспекти специфічного жіночого досвіду Другої світової війни на теренах Центрально-Східної Європи. Висвітлено маловивчені питання участі жінок у бойових діях та особливості перебування у військовому полоні, гендерні виміри жіночого досвіду радянського та національного підпілля, життя на окупованих територіях і примусової праці в Третьому райху, розкрито гендерну специфіку Голокосту, порушено складні питання насильства над жінками та співучасті жінок у насильстві в роки війни, окреслено проблеми повоєнних репрезентацій жіночого досвіду війни. Прагнучи вийти за рамки стереотипного бачення жінки у межах трикутника «зрадниця – жертва – героїня», вчені показують складну і суперечливу картину жіночого повсякдення у надзвичайних історичних обставинах. Поставлені завдання вирішуються з міждисциплінарних позицій, шляхом аналізу різноманітних історичних джерел, із застосуванням різних наукових підходів та методів. Збірник також дає уявлення про сучасні феміністські підходи до вивчення теми «жінка і війна».

Для фахівців у галузі історії, гендерних студій, інших гуманітарних наук, а також усіх, хто цікавиться заявленою проблематикою.

Майдан. Жіноча справа: Сімнадцять героїнь. Десятки жіночих ініціатив, які змінюють систему. Безмежна віра в себе і в майбутнє України. – К. : Український жіночий фонд, 2014. – 58 с.

Тут зібрано історії сімнадцяти жінок, які брали активну участь у Майдані, творили його. Унікальність видання у тому, що тут описані не тільки спогади очевидиць.

У виданні представлені важливі соціальні ініціативи, які виникли на хвилі Майдану, і тепер втілюються в життя, сприяючи розвитку громадянського суспільства в Україні. І в цьому важливу роль відіграють саме жінки (<http://www.uwf.kiev.ua/publications>).

Авторка та упорядниці збірника, журналістка Ірина Віртосу зазначила в передмові: «Майдан творили жінки і чоловіки. Нарівні. Однак у ЗМІ й у свідомості громадян закріпився образ лиш чоловіка-героя. Суворий, із втомленими очима, обвіяний чорним димом на тлі палаючих шин, на барикадах, герой... Не без того!

Однак за цим героїзованим, поетичним образом чоловіка-воїна часто не було видно багато іншого, справжнього, правдивого. Майдан не відбувся би без жінки» (20140604104737967428maydan_web.pdf – Adobe Reader).

«Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО – соціологічне дослідження, участь у якому взяли такі виконавиці проекту, як: Марія Берлінська, керівниця волонтерської організації «Центр підтримки аеророзвідки», Тамара Марценюк – кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», Анна Квіт та Ганна Гриценко – дослідниці з гендерних питань. З матеріалами цієї актуальної розвідки можна ознайомитися за адресою: http://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2016/01/20160112114216466340Women_in_Military_Ukraine_Dec_8_2015.pdf.

Опитування виявило: учасницям бойових дій не дозволяють обіймати керівні посади в армії; для них не шують форму маленьких розмірів; для жінок на війні не передбачено спеціального медичного обслуговування. Ця проблема також була представлена 5-м каналом 4 грудня 2015 р. (<http://www.5.ua/video/nevydumyi-batalion-doslidzhennia-pro-zhinok-v-ato-100344.html>).

Перехресні стежки українського маскулітного дискурсу : культура й література XIX – XXI століть / за ред. Агнешки Матусяк. – К. : Laurus, 2014. – 368 с.

Пропоноване дослідження маскулітного дискурсу в українській культурі й літературі відкриває новий простір для україністичних студій. Запроваджуючи сучасну дослідницьку методологію, автори прагнуть зробити внесок у модернізацію, актуалізацію і динамізацію українознавчого наукового дискурсу, в якому широко інтерпретовані поняття культурологічних, гендерних і постколоніальних студій перебувають на стадії активного розвитку. Дослідження покликане також поживити дискусії серед україністів довкола нового прочитання української літературної традиції: по-перше, з перспективи свідомості історичної епохи, у якій творці зазначили свою індивідуальність у маскулітному контексті *sensu stricto*, по-друге, з перспективи сучасності, коли *masculinity studies* / *man's studies* як органічні компоненти гендерних студій є однією з найпрогресивніших і перспективних дисциплін у сучасній гуманітаристиці. Цей підхід містить потенційну можливість ревізії сучасного українського літературного канону, збагачує і робить привабливим виклик, яким є створення нової категоризації і класифікації текстів української літератури минулого століття, адже вони можуть виявити нові грані, нові інтелектуальні можливості з позиції сучасного читача.

Книга складається з трьох розділів: «Огляд маскулітного дискурсу в сучасній європейській культурі та літературі», «Джерела гендерного дискурсу в українському суспільстві й культурі», «Маскулітний дискурс в українській літературі XIX початку XXI століття», де можна прочитати статті Тетяни Бурейчак, Ольги Барабаш-Рєвак, Леоніда Ушкалова, Раїси Мовчан, Людмили Скорини, Ірини Захарчук, Марії Грації Бартоліні, Анни Горнятко-Шумилович, Агнешки Матусяк, Наталії Лебединцевої. Вступ та «замість закінчення» належать упорядниці видання та Олександрі Пронкевичу.

Інформацію про книгу та авторку-упорядницю, польську дослідницю, професорку Вроцлавського університету Агнешку Матусяк можна знайти за адресами: https://issuu.com/laurus_press/docs/masculinity_promo; <http://www.ifs.uni.wroc.pl/pracownicy/47-matusiak-agnieszka>; <http://tyzhden.ua/Society/67629>.

Віконська Д. Жінка в чорному : етюди поезії в прозі, нариси, діалоги / Віконська Д. Джеймс Джойс. Тайна його мистецького обличчя. / Дарія Віконська / упор., літ. редакція, передм. і прим. В. Габора. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 76 с. + 108 с.

Уперше в незалежній Україні виходить найповніше видання оригінальних творів малих форм самотньої української письменниці 20–30-х рр. ХХ ст. Дарії Віконської та її знаменита студія про видатного ірландського письменника, яка заклала основи українського джойсознавства і досі не втратила своєї важливості і чару.

З непокритою головою : українська жіноча проза / передм., упор. В. Агеевої. – К. : КОМОРА, 2013. – 416 с.

У ХХ столітті жінки здебільшого перестали імітувати чоловічі голоси й інтонації, відмовилися від чоловічих псевдонімів і представили власний погляд на світ, власну ієрархію цінностей. У цій книжці зібрано новелістику найвідоміших авторок модерністської й постмодерністської доби. Йдеться про досвід емансипанток і революціонерок десятих років, зміну вартостей у міжвоєнний період, врешті, про складність пошуку нової ідентичності у пострадянські десятиліття.

Райська яблінка : антологія української малої «жіночої» прози Галичини міжвоєнного періоду / упор., передм. та прим. Надії Поліщук. – Львів : ЛА «Піраміда», 2014. – 356 с.

Антологія є спробою відтворення самотньої, але й досі мало знаної сторінки літературно-мистецького життя Галичини міжвоєнного періоду, прочитаної з жіночої перспективи. До неї ввійшли репрезентативні твори малої форми художньої прози Ірини Вільде, Катрі Гриневичевої, Наталени Королевої і Дарії Віконської. Вперше опубліковані архівні матеріали літературного дискурсу 1930-х рр.: критичні статті, рецензії, тексти літературної дискусії 1935 р., що мали беззаперечний вплив на мистецько-культурну атмосферу того часу.

Таран Л. Остання жінка, останній чоловік : оповід. / Людмила Таран. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2016. – 272 с.

Буденність та буттєвий вимір, іронія й романтизм, таємничо-містичне та впізнаване – все це поєдналося в книжці новел Людмили Таран. Одвічна напруга й осяйні миті людських стосунків, екзистенційні переживання, знайомі чи не кожній людині, – провідна тематика її прози.

Оксана ДУБЕЦЬКА,
канд. наук із соц. комунік.